

PAPIER & MILIEU

educatief dossier voor de leerkracht

2de en 3de graad
secundair onderwijs

PAPIER·BE

GOODPLANET.be

PAPIER & MILIEU – LESFICHES VOOR DE LEERKRACHT	3
Klimaatverandering? WAT?	3
GoodToKnow Speeddating	4
Relatiecirkels 3P's	5
Papiercyclus	7
Quiz-time	9
Kom in actie!	10
Aanvullende oefening: Greenwashing Ontmaskerd	11
PAPIER & MILIEU – LESFICHES VAN DE LEERLINGENMODULES	18
Kruiswoordraadsel via Bookwidget	18
Kruiswoordraadsel via Bookwidget: oplossingen	21
Puzzel-tijd: papierlinken - Zoek de 3 verbanden via Bookwidget	22
Puzzel-tijd: papierlinken - oplossingen	25
BRONNEN	26

Klimaatverandering? WAT?

Doel/eindterm	Materiaal
Zie bijlage eindtermen	<ul style="list-style-type: none">• A3-blanco blad (of achterkant oude poster)• Stiften• Tijdschriften/kranten
Klasindeling en methode	Duur
<ul style="list-style-type: none">• Verschillende groepjes van ongeveer 4 leerlingen• Groepsopdracht• Brainstormen	15 minuten
Wanneer	
Inleiding of kern	
Werkwijze	
<ul style="list-style-type: none">• Verdeel de klas in groepjes van ongeveer 4 personen. Schrijf op een groot papier (gebruik de achterkant van een oude poster) in het midden 'klimaatverandering'.• Laat de leerlingen alles wat in hen opkomt dat daarmee te maken heeft, noteren. Als extra stimulans kan je een tijdsbepanking invoeren of er een wedstrijd van maken: de groep met de meeste passende woorden is de winnaar.• Laat hen alle woorden waarvan zij denken dat de mens deze in de hand heeft, omcirkelen.• Bespreek de resultaten van de brainstorm kort klassikaal.	
 Tip: Je kan de groepjes ook kranten en tijdschriften geven waaruit ze beelden kunnen knippen en plakken die bij het centrale woord 'klimaatverandering' passen. Zo wordt de brainstorm meer visueel. Groepjes die snel klaar zijn, kunnen lijnen trekken tussen verschillende woorden en/of beelden om de onderlinge wisselwerking en verbanden aan te geven.	
Alternatieve werkvormen	
Om ervoor te zorgen dat leerlingen sneller kernwoorden zullen opschrijven kan ook gewerkt worden met post-its. Iedere leerling krijgt bijvoorbeeld vijf post-its waarop hij/zij individueel enkele woorden schrijft. Eens ze klaar zijn, kunnen ze dit op de poster komen klevan. Degene die willen kunnen er wat uitleg bij geven.	

GoodToKnow- speeddating

Doel/eindterm	Materiaal
Zie bijlage eindtermen	<ul style="list-style-type: none">• Stoelen• Kaartjes met weetjes (zie bijlage)
Klasindeling en methode	Duur
<ul style="list-style-type: none">• Twee cirkels: een kleine cirkel met stoelen naar buiten gedraaid en een grote cirkel met stoelen naar binnen gedraaid.• Evenveel stoelen in beide cirkels.	35 minuten
Wanneer	
Kern van de les	
Werkwijze	
<ul style="list-style-type: none">• Leerkracht schikt de stoelen van de leerlingen in twee cirkels zodat je een kleine cirkel hebt met de stoelen naar buiten gedraaid en daarrond een grotere cirkel met de stoelen naar binnen gedraaid. In elke cirkel moeten evenveel stoelen staan.• Vertel de leerlingen dat je de relatie tussen papier en bos zal onderzoeken door te speeddaten. Leerkracht geeft elke leerling een kaartje met een weetje over papier en/of bos. Via een doorschuifstelsel ontdekken de leerlingen elkaars weetjes. Leerlingen behouden het kaartje die ze in het begin hebben gekregen. Op een afgesproken signaal schuift enkel de buiten cirkel door naar links.• Vraag de leerlingen om de weetjes in hun eigen woorden aan elkaar te vertellen.• Spreek een signaal af om duidelijk te maken dat het tijd is om door te schuiven.	

Relatiecirkels 3P's

Doel/eindterm	Materiaal
Zie bijlage eindtermen	<ul style="list-style-type: none"> Afgedrukte versie van de relatiecirkels-blanco Krijt, stiften, potloden
Klasindeling en methode	Duur
<ul style="list-style-type: none"> Relatiecirkel, groepsopdracht Viertallen 	45 minuten
Wanneer	
Kern van de les	
Werkwijze	

Leg de 3 relatiecirkels uit aan de leerlingen. Je kunt ze alvast op het bord tekenen of presenteren.

- Planet/planeet:** Hiermee wordt bedoeld: de fysieke planeet, alle flora en fauna en het concept leefmilieu. Zonder onze planeet, biodiversiteit en grondstoffen kunnen we niet leven, net zoals elk ander wezen op de planeet. Onze biosfeer leefbaar houden is dan ook geen streefdoel, het is een basisvereiste.
- People/samenleving:** Draait om mensen, niet alleen directe betrokkenen maar ook de omgeving. Het doel van een samenleving is gemeenschappelijk de overlevingsstrijd te overstijgen en tijd vrij te maken voor culturele ontplooiing. Om dit doel te bereiken, is elke samenleving afhankelijk van hoe ze omgaat met de grondstoffen en middelen binnen haar bereik. De manier waarop een samenleving omgaat met de grondstoffen en middelen geleverd door de planeet, is via een economisch systeem.
- Prosperity/economie:** We kiezen voor het Nederlandse woord economie(profit) in plaats van welvaart omdat dit voor de leerlingen duidelijker is. Zonder samenleving is er ook geen sprake van een economie. Om die reden kunnen we, net zoals we de samenleving ondergeschikt stellen aan het leefmilieu, ook de economie ondergeschikt maken aan de samenleving. We streven dus naar een economie ten dienst van de samenleving die de grenzen van de planeet respecteert.

Uitleg bij methodiek:

Verdeel de klas in groepjes van ongeveer 4 leerlingen. Geef hen een blanco A3-blad met de relatiecirkels op. Laat de leerlingen opschrijven hoe de ene cirkel invloed kan hebben op de andere cirkel. De leerling trekt een pijl van de ene cirkel naar de andere en schrijft de relatie ernaast. Binnen de groepjes kan er gediscussieerd worden. Daarna worden de cirkels met de relaties klassikaal besproken. Leerkracht kan meeschrijven aan het bord.

Relatiecirkels 3P's

Als leerkracht kun je vragen stellen aan de leerlingen om hen te helpen:

- Welke noodzakelijke zaken haal je uit de natuur om te overleven?
- Wat kan je in de natuur doen?
- Hoe houdt de samenleving de economie draaiende?
- Welke invloed heeft de economie op de natuur?
- Is de invloed van de economie op de natuur altijd positief of negatief?
- Als de economie goed draait, welke gevolgen heeft dit op de samenleving? En omgekeerd?
- Kan de planeet iets betekenen voor de economie?
- Wat kan je als samenleving doen voor de natuur?

Papiercyclus

Doel/eindterm	Materiaal
Zie bijlage eindtermen	<ul style="list-style-type: none">• Papier• Potloden• Computer of tablet met internetverbinding• Gegevens eigen papiergebruik in de klas
Klasindeling en methode	Duur
<ul style="list-style-type: none">• Groepjes rond een tafel	60 minuten
Wanneer	
Kern	
Werkwijze	
<p>Laat de leerlingen in groepjes een schets maken van de papiercyclus. Ze noteren of tekenen de verschillende stappen die volgens hen aan bod komen bij papierproductie. Kom er samen toe dat dit geen rechte lijn is, maar een cyclus. Oud papier dient immers als grondstof voor gerecycleerd papier.</p>	
Opdracht 1: managers van de papiercyclus - 30 minuten	
<ol style="list-style-type: none">1. Geef elk groepje een blad waarop de papiercyclus afgebeeld staat. Vraag hen om aan te duiden in welke fases van de cyclus er milieuproblemen (CO₂-uitstoot voor ontginning, productie en transport, verdwijnen van bossen, verlies biodiversiteit, waterverspilling en -vervuiling,...) kunnen opduiken.2. Vraag welke mogelijke problemen rechtstreeks bijdragen tot de verandering van het klimaat.	
<p><i>Is dit wat moeilijk of abstract voor jouw leerlingen, overloop dan eerst samen het traject van papier, van het bos naar de recyclagefabriek. Opgelet: geef nog niet mee welke duurzame oplossingen de papiersector invoert om hun CO₂-uitstoot zo laag mogelijk te houden.</i></p>	
<ol style="list-style-type: none">3. Vervolgens krijgt elk groepje de opdracht om zelf mogelijke oplossingen te bedenken om de CO₂-uitstoot van de papiersector zo laag mogelijk te houden. Daag de leerlingen uit om creatief uit de hoek te komen. Oplossingen die misschien niet onmiddellijk uitvoerbaar zijn (zoals lange pijpen van duizenden kilometers in de grond waardoor de papierpulp gezogen wordt, papier steeds mengen met schapenkeutels,...) kunnen ook. Oplossingen die daarentegen nooit mogelijk zullen zijn, worden uitgesloten (bijvoorbeeld papier van op een andere planeet laten leveren door aliens of enkel bomen planten die in één week volgroeid zijn).4. Geef de leerlingen 20 minuten de tijd om een zo volledig mogelijk plan te bedenken. Laat hen rekening houden met alle verschillende stappen: bosbeheer, rooien van bomen, transport van hout, productie van papier in de fabriek, transport van papier, aankopen in de winkel, papierverbruik thuis of op school en recyclage. Groepjes die sneller klaar zijn met het bedenken van dit plan, kunnen werken aan een meer visuele presentatie ervan (tekeningen, PowerPointpresentatie,...).	

Papiercyclus

5. Na de voorbereiding stellen de leerlingen hun papiercyclus voor. Daarna krijgen de andere leerlingen de kans om kritische vragen te stellen of opmerkingen te geven. Bespreek zeker samen ook de haalbaarheid van de voorstellen en verlies het economische aspect hierbij niet uit het oog. Heel wat duurzaamheidsvraagstukken zijn immers moeilijk op te lossen omdat de ecologische, sociale en economische aspecten in evenwicht moeten zijn.
6. Wanneer alle fabrieken voorgesteld zijn, volgt er een stemming voor het meest ecologische plan voor de papiersector.

Opdracht 2: backcasting - 30 minuten

1. Geef elk groepje de opdracht om de papiercyclus te schetsen binnen 50 jaar. De ene helft van de groepjes krijgt de opdracht om een positief toekomstbeeld te schetsen, waarin de klimaatverandering gekeerd is of tegengegaan wordt. De andere helft denkt na over een doemscenario dat ons mogelijk te wachten staat als we de klimaatverandering geen halt toeroepen.
2. De groepjes brainstormen eerst over hoe die toekomst eruit zou kunnen zien. Hierbij denken ze na over elke fase in de papiercyclus. Zijn er nog bossen binnen 50 jaar en zo ja, hoe zien ze eruit en welke fauna en flora komen erin voor? Uit welke bronnen halen de papierfabrieken hun energie en hoe springen ze ermee om? In welke toestand verkeren de waterlopen die naast de papierfabrieken gelegen zijn? Hoe verloopt het transport over de gehele papiercyclus? Hoe is ons papiergebruik geëvolueerd? Wordt het papier gerecycleerd en zijn er nieuwe recyclagemogelijkheden? ...
3. Eens hun toekomstbeeld duidelijk is, keren de leerlingen stap voor stap terug in de toekomst om tot haalbare acties te komen die wij en de papiersector nu moeten ondernemen om dat toekomstbeeld waar te maken.
4. Vervolgens tekenen ze de papiercyclus opnieuw, maar dan volgens het geschetste toekomstbeeld. Aan de hand van deze tekening stellen de groepjes hun toekomstbeeld voor. Bij de presentatie verklaren ze ook hoe onze acties en daden van vandaag tot dit toekomstbeeld kunnen leiden.
5. Na de voorstelling van alle groepjes, vergelijk en bespreek je samen de toekomstbeelden met elkaar. Projecteer vervolgens het huidige papiergebruik van de klas op de voorgestelde toekomstbeelden. Leidt jullie dagelijks papiergebruik tot een positief of eerder negatief toekomstbeeld? Bekijk samen waar er nog verbetering mogelijk is en kies het meest concrete en haalbare positieve toekomstbeeld. Op basis van dit toekomstbeeld selecteer je haalbare acties die je vanaf vandaag kan toepassen. Maak er eventueel een werkpunt van in de klas of stel samen een charter op voor duurzaam papiergebruik.

Tip: meer uitleg over de backcasting-methode vind je in *Educatie voor duurzame ontwikkeling: de vlag en de lading*.

<https://omgeving.vlaanderen.be/educatie-voor-duurzame-ontwikkeling-de-vlag-en-de-lading>

Quiz-time

Doel/eindterm	Materiaal
Zie bijlage eindtermen	<ul style="list-style-type: none">• Presentatie met de vragen• Computer met internetaansluiting• Schrijfgerief• Antwoordkaartjes voor elke leerling of per groep (zie bijlage)• Vragen + antwoorden (zie bijlage)• Kaartenspel per groepje• Kladpapier
Klasindeling en methode	Duur
<ul style="list-style-type: none">• In groepjes, duo of individueel	50 minuten
Wanneer	
Kern of afsluiter	
Werkwijze	
<p>De quiz bestaat uit drie rondes: een vragenronde, een doe-ronde en een muziekronde. Om de antwoorden te noteren, kan je de antwoordkaartjes gebruiken en de leerlingen de vragen laten oplossen. Dit kan individueel, in duo of in groepjes. De antwoorden worden onmiddellijk na elke vraag getoond. Elk juist antwoord staat gelijk aan één punt. Wil je de quiz iets actiever maken, schuif dan de banken en stoelen aan de kant en verdeel de klas in twee (juist/fout) of vier (a, b, c, d) vakken waarin de leerlingen kunnen gaan staan om hun antwoord duidelijk te maken. Gebruik hiervoor de quiz die de juiste antwoorden meteen na elke vraag toont. Je kan ook antwoordkaartjes maken met daarop de letters a, b, c en d die de leerlingen dan na iedere vraag in de lucht kunnen steken. Leerkracht kan score bijhouden op bord.</p> <p>Extra spelregels als je de quiz in groepen speelt:</p> <ul style="list-style-type: none">• De leerlingen of groepen mogen één vraag kiezen waarvoor ze een joker inzetten en dubbele punten verdienen bij die vraag.• Elk groepje krijgt twee kaartjes waarop mogelijke hulplijnen staan die ze kunnen inroepen als ze het antwoord niet weten. Eenmaal een hulplijn gebruikt, geeft de groep het kaartje met die hulplijn af en mogen ze die dus niet meer gebruiken. Mogelijke hulplijnen:<ul style="list-style-type: none">- Het antwoord opzoeken op het internet.- De vraag stellen aan de klas ernaast. <p>Tip:</p> <ul style="list-style-type: none">• als je merkt dat je te weinig tijd hebt, kan je ervoor kiezen om de leerlingen na het voorlezen van de vraag 15 seconden te geven om het juiste antwoord te noteren.• Je kan de PowerPoint presentatie ook zelf aanpassen aan je wensen. <p>Overloop samen de spelregels voor de hele quiz of leg ronde per ronde uit wat er van de leerlingen verwacht wordt. Optioneel: Als inleiding kan je de productiefilm van Stora Enso Langerbrugge tonen: http://www.youtube.com/watch?v=Pse4cmMTbdE (tot 5min. 45sec.). Het papier wordt in deze fabriek uitsluitend gemaakt van oud papier.</p>	

Kom in actie!

Doel/eindterm	Materiaal
Zie bijlage eindtermen	Alternatieve werkvorm: <ul style="list-style-type: none"> • Computer • Gsm of camera • Papier, stift, potloden
Klasindeling en methode	Duur
<ul style="list-style-type: none"> • Aan de bank of in groepjes • Groeps- of klasopdracht 	Afhankelijk van de werkvorm die gekozen wordt.
Wanneer	
Afsluiter	
Werkwijze	
<p>Samen een engagement aangaan wat het eigen papiergebruik. De leerlingen kunnen uit onderstaande opties kiezen. De leerlingen kunnen ook zelf brainstormen over mogelijke acties om hun papiergebruik te verminderen/veranderen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beter sorteren: stel een duidelijke doelstelling voorop om beter te sorteren. Controleer samen (bijvoorbeeld na een week) of het gelukt is om minder fouten te maken bij het sorteren, vooraleer de papiermanden op school leeggemaakt worden. • Geen herbruikbaar papier in de papiermand gooien: voorzie een bakje voor kladpapier in de klas. Zo hoeven de leerlingen niet steeds duur cursuspapier te gebruiken of van elkaar te lenen als ze geen papier bij hebben. • Sorteren jullie al goed en hebben jullie al een kladbakje in de klas, dan kan je misschien een leuke manier bedenken om andere leerlingen/leerkrachten te overtuigen om hetzelfde te doen. De richting houtbewerking kan bijvoorbeeld uit afvalhout mooie kladbakjes maken voor elke klas of waarom geen poster ontwerpen om boven de papiermand of het kopieerapparaat in de leraarskamer te hangen. • Actie ondernemen om op school (meer) duurzaam papier te gebruiken voor brieven, omslagen, cursussen, examens, rapporten, schoolkranten,... Je kan hiervoor een brief schrijven naar de directie, maar het kan ook creatiever onder de vorm van een filmpje of rebus ter attentie van de directie. Wordt er al duurzaam papier gebruikt op school, dan kan je ook focussen op het recto-verso kopiëren. 	
Alternatieve werkvormen	
<ul style="list-style-type: none"> • Brainstorm in groepjes en presenteren aan de klas • Campagne poster maken • Campagne video maken 	

Aanvullende oefening: Greenwashing Ontmaskerd

In de snel evoluerende wereld van vandaag zijn begrippen als duurzaamheid en milieubewustzijn niet langer alleen voorbehouden aan wetenschappers en milieuactivisten. Het zijn onderwerpen die de aandacht van iedereen verdienen, inclusief jongeren. Eén term die in dit verband vaak opduikt, is 'greenwashing'. Greenwashing is het gebruik van misleidende marketingtactieken om de indruk te wekken dat een product, bedrijf of organisatie milieuvriendelijker is dan in de werkelijkheid.

Greenwashing heeft een negatieve impact op de perceptie van de consumenten. In de eerste plaats draagt het bij aan de verspreiding van onjuiste informatie, waardoor consumenten verkeerde keuzes maken. Daarnaast straft greenwashing bedrijven die daadwerkelijk duurzaam te werk gaan. Het maakt het moeilijker om echte duurzame initiatieven te onderscheiden van loze groene praatjes.

Bewustzijn rond het begrip greenwashing is van essentieel belang om jongeren voor te bereiden op de uitdagingen van de moderne wereld. Het stelt hen in staat om kritische, geïnformeerde beslissingen te nemen en bij te dragen aan een meer rechtvaardige en duurzame samenleving. Het is met andere woorden niet alleen een oefening in consumentenvaardigheden, maar ook in burgerzin en verantwoordelijkheid voor onze planeet.

Deze oefening is geschikt voor leerlingen uit de 2e en 3e graad secundair onderwijs en richt zich op het ontmaskeren van greenwashing aan de hand van 4 stappen, volgens de [leercirkel van Kolb](#).

STAP 1: VERKENNEN VAN DE THEORIE

Om te beginnen is het belangrijk om te begrijpen wat greenwashing is, waarom het schadelijk kan zijn en hoe je het kan herkennen. Zo krijgen de leerlingen als introductie van het thema een video van Larah Lezy te zien waarin ze het heeft over greenwashing, alsook over papier, dat geregeld het slachtoffer is van greenwashing. Daarna gaan de leerlingen zelf aan de slag met diverse artikels over greenwashing. Deze artikels zijn opgedeeld in verschillende thema's. Per thema krijgen de leerlingen verschillende vragen voorgeschoteld, waarvan ze het antwoord kunnen terugvinden in de artikels.

Aanvullende oefening: Greenwashing Ontmaskerd

Doel/eindterm	Materiaal
<ul style="list-style-type: none"> • De leerlingen kunnen informatie ordenen uit een vooraf bekeken videofragment. • De leerlingen kunnen begrijpend lezen toepassen op artikels. • De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen wat 'greenwashing' betekent. • De leerlingen kunnen enkele maatregelen opsommen die worden genomen tegen greenwashing. • De leerlingen kunnen enkele manieren opsommen om greenwashing te herkennen. • De leerlingen begrijpen de relatie tussen papier en greenwashing. 	<ul style="list-style-type: none"> • Link filmpje • Bijlage 8 - Vragen over greenwashing • Bijlage 9 - Artikels groep 1 • Bijlage 10 - Artikels groep 2 • Bijlage 11 - Artikels groep 3 • Bijlage 12 - Artikels groep 4 • Bijlage 13 - Verbetersleutel vragen over greenwashing
Klasindeling en methode	Duur
4 groepjes	Ca. 50 minuten
Werkwijze	
<ul style="list-style-type: none"> • Stap 1: kijk samen met de leerlingen naar het filmpje van Larah Lezy over greenwashing. • Stap 2: stel enkele vragen aan je leerlingen om na te gaan of ze alles in het filmpje begrepen hebben. Enkele voorbeeldvragen: <ul style="list-style-type: none"> ☐ Kan je in eigen woorden uitleggen wat greenwashing is? ☐ Heb je het zelf al eens meegemaakt? ☐ Gebeurt het vaak, denk je? ☐ ... • Stap 3: verdeel de leerlingen in 4 groepen. • Stap 4: voorzie 4 prints van bijlage 8 en deel de vragen over greenwashing uit aan de groepjes. Ieder groepje focust zich op één onderdeel. • Stap 5: print bijlages 9 tot en met 12 telkens éénmaal uit (recto verso) en verdeel de artikels over de groepen. Laat de leerlingen de artikels lezen en de bijhorende vragen beantwoorden. 	
	<p>Tip: je kan het aantal artikels per groep - evenals de vragen - beperken, mochten jouw leerlingen minder leesvaardig zijn.</p>

Aanvullende oefening: Greenwashing Ontmaskerd

STAP 2: ACTIEF EXPERIMENTEREN

Stap 2 bestaat uit actief experimenteren: in deze fase stellen de leerlingen hun antwoorden op de vragen uit stap 1 voor aan de andere leerlingen. Dankzij deze presentaties kunnen leerlingen hun bevindingen delen met klasgenoten en in discussie gaan over de ethische en maatschappelijke implicaties van greenwashing.

Doel/eindterm	Materiaal
<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen kunnen informatie rond greenwashing op een begrijpelijke manier overbrengen naar anderen. 	/
Klasindeling en methode	Duur
4 groepjes	Ca. 50 minuten

Werkwijze

- Stap 1:** laat de leerlingen een korte presentatie maken van hun thema rond greenwashing, zodat ze dit kunnen voorstellen aan de andere groepen. Ze mogen zelf kiezen hoe ze dit willen aanpakken. Het mag gerust creatief zijn. Enkele suggesties:
 - Een filmpje
 - Een toneeltje
 - Een affiche
 - Projectie van foto's
 - ...
- Stap 2:** print bijlage 13 éénmaal uit (recto verso) en vergelijk de antwoorden van de leerlingen met de verbetersleutel. Doe dit klassikaal na iedere voorstelling van de groepjes. Op die manier kan je een groepsdiscussie starten. Laat de leerlingen nadenken over de gevolgen van greenwashing. Bespreek de schade die het kan veroorzaken, zoals het vertragen van echte milieuvoortgang, het verwarren van consumenten en het ondermijnen van het vertrouwen in bedrijven die oprecht proberen duurzaam te zijn. Vermeld zeker tijdens het gesprek dat het allesbehalve eenvoudig is om greenwashing te herkennen. Sommige bedrijven doen bijvoorbeeld onbewust aan greenwashing, maar hebben dus wel goede intenties. Daarnaast is het niet altijd eenvoudig om in een gigantisch nest van duurzaamheidslabels je eigen jongen terug te vinden. Er is dus meer nood aan transparantie, bewijzen, onderzoek, ...

Aanvullende oefening: Greenwashing Ontmaskerd

STAP 3: CONCRETE ERVARING

Deze opdracht omvat een educatieve QR-code speurtocht naar de waarheid. Alle QR-codes leiden naar een filmpje over een bepaald merk of bedrijf dat al dan niet aan greenwashing doet. De leerlingen moeten deze voorbeelden onderzoeken en analyseren, en proberen te achterhalen wat er misleidend is aan de marketingpraktijken.

Hieronder de voorbeelden:

GREENWASHING		
PNB Paribas Fortis (QR1)	Reclame voor duurzaam bankieren	De duurzame bank BNP Paribas Fortis Duurzaam beleggen bij BNP Paribas Fortis Private Banking - YouTube
H&M Conscious lijn (QR4)	Reclame voor kleding gemaakt uit gerecycleerd plastic	H&M Conscious Exclusive A/W20 - YouTube
Albert heijn (QR6)	Reclame voor CO-2 neutrale melk	Beter voor Koe, Natuur & Boer programma Albert Heijn & Royal A-ware - YouTube
Coca-Cola (QR8)	Reclame voor gerecycleerd plastic	Coke Sustainability TVC - YouTube
Shell's Climate Ambition (QR9)	Reclame voor de groene ambities van Shell	Shell's Climate Ambition #MakeTheFuture - YouTube

NIET GREENWASHING – FAIRE CLAIMS		
Ecover (QR2)	Reclame voor duurzaam wasmiddel	Ecover - Ontdek ons nieuw wasmiddel - YouTube
Tony's Chocolonely (QR3)	Reclame voor duurzame chocolade	Tony's Chocolonely story - short version - YouTube
Patagonia (QR5)	Reclame voor duurzame kledij	Buy Less, Demand More - YouTube
Eneco (QR7)	Reclame voor groene energie	Eneco One Planet Plan - YouTube
'De Blauwe Engel' (QR10)	Reclame voor het Duitse Ecolabel	The "BLUE ANGEL" - English - YouTube

Aanvullende oefening: Greenwashing Ontmaskerd

Doel/eindterm	Materiaal
<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen kunnen de theorie rond greenwashing toepassen op praktische voorbeelden. Leerlingen kunnen de waarachtigheid van milieubeweringen in reclames, op websites of op productlabels analyseren en beoordelen. 	<ul style="list-style-type: none"> Bijlage 14 – QR-codes Bijlage 15 – Antwoordblad QR-codes Bijlage 16 – Verbetersleutel QR-codes
Klasindeling en methode	Duur
<ul style="list-style-type: none"> QR-codes in de school of in de klas Individueel of in groepjes van max. 3 personen 	Ca. 50 minuten
Werkwijze	
<ul style="list-style-type: none"> Stap 1: print de codes (zie bijlage 14) en hang de codes verspreid op in je klaslokaal/de school. <p> Tip: gebruik voldoende ruimte om de QR-codes te verspreiden. Het kan snel erg druk en chaotisch worden als je je beperkt tot het klaslokaal. Hang er enkele in de gang of op de speelplaats, maar geef ook aan hoever ze mogen rondlopen in de school.</p> <ul style="list-style-type: none"> Stap 2: print per leerling of groep een antwoordblad (zie bijlage 15). Iedere QR-code heeft een cijfer. Op het antwoordblad komen deze cijfers van de QR-codes ook voor en kunnen de leerlingen aanduiden of ze denken of er sprake is van greenwashing of niet. De leerlingen hoeven de QR-codes niet in chronologische volgorde op te lossen. <p> Tip: je kan op voorhand meegeven met je leerlingen dat 5 QR-codes voorbeelden van greenwashing zijn en 5 niet. Uit meerdere studies blijkt immers dat meer dan 48% van de ecologische claims vals zijn, de helft dus!</p> <ul style="list-style-type: none"> Stap 3: leg de opdracht uit aan je leerlingen en speuren maar! 	

Aanvullende oefening: Greenwashing Ontmaskerd

STAP 4: OBSERVATIE EN REFLECTIE

De laatste stap bestaat uit een **observatie- en reflectiemoment**. Het omvat een klasdiscussie waarin leerlingen hun bevindingen delen en bespreken waarom het belangrijk is om greenwashing te herkennen. De leerlingen denken na over hoe misleidende claims het consumentenvertrouwen kunnen schaden en het moeilijker kunnen maken om echte duurzame keuzes te maken. Bovendien worden ze aangemoedigd om bewuste consumenten te worden en te streven naar bedrijven die oprecht betrokken zijn bij duurzaamheid.

Doel/eindterm	Materiaal
<ul style="list-style-type: none"> • De leerlingen vormen een kritische blik tegenover misleidende reclame. • De leerlingen begrijpen dat bewustwording en kritisch denken cruciaal zijn om greenwashing te bestrijden. • De leerlingen kunnen enkele manieren opsommen waarop ze kunnen bijdragen aan een duurzamere wereld. 	<ul style="list-style-type: none"> • Projectie en internet • Link filmpje
Klasindeling en methode	Duur
<ul style="list-style-type: none"> • Gewone klasindeling 	Ca. 50 minuten

Aanvullende oefening: Greenwashing Ontmaskerd

Werkwijze

- **Stap 1:** bekijk na de QR-zoektocht volgend filmpje van NOS-journaal (12 min.), waarin op een zeer toegankelijke manier belangrijke informatie over greenwashing gegeven wordt. Bovendien komen heel wat voorbeelden die ook aan bod kwamen tijdens de QR-speurtocht opnieuw voor in het filmpje. Zo komen de leerlingen te weten of hun antwoorden al dan niet correct waren.
- **Stap 2:** overloop de overige voorbeelden (die nog niet aan bod kwamen in het filmpje) klassikaal. Gebruik hiervoor de verbeter sleutel uit bijlage 16 om extra informatie bij ieder voorbeeld te geven.

Tip: je kan een scorebord maken (bijvoorbeeld percentage leerlingen dat denkt dat het om greenwashing gaat en percentage leerlingen dat denkt dat het niet om greenwashing gaat). Laat de leerlingen hierbij ook zelf aan het woord, wie weet hebben ze over bepaalde merken of bedrijven de nodige kennis. Op deze manier blijft het ook een dynamisch gebeuren.

- **Stap 3:** start een groeps gesprek waarin je je leerlingen volgende vragen kan stellen:
 - Zijn ze verbaasd over deze vormen van greenwashing?
 - Hoe voelen ze zich hierbij?
 - Hebben ze nog iets dat ze rond deze opdracht willen meedelen met de groep?
 - Vraag aan je leerlingen wat ze hiervan meenemen: vonden ze het interessant, confronterend, ...?
 - Hebben ze nog iets dat ze willen aanvullen of kwijt willen?
- **Stap 4:** sluit af met een conclusie en benadruk waarom het zo belangrijk is om te begrijpen wat greenwashing is;
 - Consumentenbewustzijn: als consumenten van de toekomst is het cruciaal dat leerlingen leren hoe ze door greenwashing heen kunnen prikken. Ze moeten in staat zijn om kritisch te denken en weloverwogen beslissingen te nemen over de producten en bedrijven waarmee ze in contact komen.
 - Milieubewustzijn: door te begrijpen wat greenwashing is, kunnen leerlingen beter inzien waar echte inspanningen voor duurzaamheid nodig zijn en hoe ze kunnen bijdragen aan een betere toekomst voor onze planeet.
 - Kritisch denken: deze oefening over greenwashing kan leerlingen helpen hun kritisch denkvermogen te ontwikkelen. Ze leren de juiste vragen te stellen en beweringen te onderzoeken voordat ze conclusies trekken.
 - Maatschappelijke impact: het aanpakken van greenwashing is een belangrijke stap naar een eerlijke en duurzame samenleving. Leerlingen die begrijpen hoe greenwashing werkt, kunnen bijdragen aan het bevorderen van eerlijke praktijken en transparantie bij bedrijven en organisaties.

Kruiswoordraadsel via Bookwidget

Doel/eindterm	Materiaal
Zie bijlage eindtermen	<ul style="list-style-type: none"> • Computer • Link bookwidget
Klasindeling en methode	Duur
<ul style="list-style-type: none"> • Individueel 	/
Wanneer	
Individuele taak thuis of in de klas	
Werkwijze	
<p>2de graad (of groepen die wat ondersteuning kunnen gebruiken).</p> <p>De leerlingen maken het kruiswoordraadsel individueel op de computer. Dit kan als huistaak gegeven worden, maar kan ook een individuele opdracht zijn in de klas.</p> <p>De leerlingen krijgen een beschrijving en zoeken het correcte kernwoord. Aan de hand van de hint die ze in de omschrijving krijgen, kunnen ze op de website www.papier.be het gezochte kernwoord vinden. Opgelet: soms moet je twee of meerdere woorden per lijn invullen. Scheid deze door een koppelingsteken of spatie. Schrijf ze dus niet aan elkaar.</p> <p>Leerlingenlink: https://www.bookwidgets.com/play/uTRD86mk-iQAESSyY_AAAA/ZCPFRZQ/papier-met-ti?teacher_id=6567281508220928</p>	
 <p>Deze link geeft de leerlingen toegang tot het kruiswoordraadsel. Leerkracht heeft geen toegang tot ingezonden oefeningen. Leerkracht kan er dan voor kiezen om de leerlingen een screenshot van de oplossing via e-mail te laten opsturen.</p>	
<p>Lerarenlink: https://www.bookwidgets.com/play/t:Z7MQoc_Sqb2w6R-pdigNf7r6Z3iL6n0y5Rg84jTH7MJJaQ1BGUipR</p> <p>Deze link geeft de leerkracht toegang om een kopie te maken van het kruiswoordraadsel. Dit kan enkel als de leerkracht een Bookwidget-account heeft. De leerkracht kan het kruiswoordraadsel zelfstandig gebruiken en eventueel aanpassen. Vanuit hun eigen account geeft de leerkracht een leerlingenlink aan de leerlingen.</p>	

Kruiswoordraadsel via Bookwidget

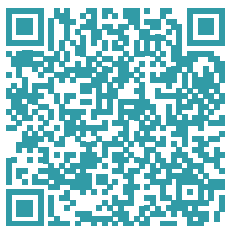
3de graad (of groepen die geen ondersteuning nodig hebben).

De leerlingen maken het kruiswoordraadsel individueel op de computer. Dit kan als huistaak gegeven worden, maar kan ook een individuele opdracht zijn in de klas.

De leerlingen krijgen een beschrijving en zoeken het correcte kernwoord. Ze kunnen op de website www.papier.be het gezochte kernwoord vinden. In tegenstelling tot de 2de graad krijgen deze leerlingen geen hints. Opgelet: soms moet je twee of meerdere woorden per lijn invullen. Scheid deze door een koppelingsteken of spatie. Schrijf ze dus niet aan elkaar.

Leerlingenlink:

https://www.bookwidgets.com/play/GoV-kbW2-iQAEVC0DfAAAA/LCPY6LL/papier?teacher_id=6567281508220928

Deze link geeft de leerlingen toegang tot het kruiswoordraadsel. Leerkracht heeft geen toegang tot ingezonden oefeningen. Leerkracht kan er dan voor kiezen om de leerlingen een screenshot van de oplossing via e-mail te laten opsturen.

Lerarenlink:

<https://www.bookwidgets.com/play/t:ofK0HWDhvc0Cfi78bUEkfd7GjmswcwVLwgHLWFqeU5pMQ1BZNkxM>

Deze link geeft de leerkracht toegang om een kopie te maken van het kruiswoordraadsel. Dit kan enkel als de leerkracht een Bookwidget-account heeft. De leerkracht kan het kruiswoordraadsel zelfstandig gebruiken en eventueel aanpassen. Vanuit hun eigen account geeft de leerkracht een leerlingenlink aan de leerlingen.

Oplossing opsturen naar leerkracht:

Dit kan enkel als de leerkracht een kopie maakt van het oorspronkelijke kruiswoordraadsel op hun eigen bookwidget-account.

Stap 1: De leerlingen kunnen hun antwoorden doorsturen naar de leerkracht door op het eerste icoontje in de rechterbovenhoek te klikken:

Kruiswoordraadsel via Bookwidget

Stap 2: Daarna verschijnt onderstaande afbeelding op hun scherm. Leerlingen vullen eigen gegevens in.

The image shows a crossword puzzle grid with a blue modal window titled 'Delen' (Share) overlaid on it. The modal window contains the following text and form fields:

Delen

Vul het formulier in en druk op verzenden om je kruiswoordraadsel te e-mailen.

Je Naam
Anske

Je E-mail
a.allewaert@goodplanet.be

Naar E-mail
leerkracht@leerkracht.be

Bericht (Optie)

Versturen

Horizontaal

1. Dit getal geeft grond- en watero bepaald jaar gebr consumptieniveau handhaven en zij te kunnen verwer duurzaam en zorg

6. Bij dit soort ec hergebruiken van grondstoffen cent circulair in hart e

7. Papier bestaat cellulosevezels, m wordt in de papie steeds vaker geb van andere vezels, namelijk... (zie: papier omarmt innovatie).

8. Het tegenovergestelde van lineair. (zie: circulair in hart en nieren).

9. Een restproduct van papier, en

Verticaal

1. Dit akkoord draagt bij tot een klimaatneutrale Europese Unie tegen 250 en onderschrijft de duurzaamheidsdoelstelli van de VN (zie: circulair in hart en nieren).

2. De grondstof waar de papierindustrie hoofdzakelijk mee werkt, naast takken en bijproducten uit houtzagerijen. (zie: papier omarmt innovatie).

3. Een uitvinding van papier die je kan ingraven om onvruchtbare grond tot een weelderige moestuin om te toveren. (zie: papier omarmt innovatie).

4. Een ander woord voor 'bosbaden', een gebruik uit Japan waarbij je lange tijd gedachteloos dor het bos wandelt. Er wrden heel wat heilzame effecten aan

Stap 3: Door het e-mailadres van de leerkracht in te geven, zal de leerkracht de door de leerlingen ingevulde kruiswoordraadsels in zijn/haar mailbox terugvinden en kunnen verbeteren.

Kruiswoordraadsel via Bookwidge: oplossingen

1. Kringlooeconomie

Bij dit soort economie staat het hergebruiken van producten en grondstoffen centraal.

2. Europese Green Deal

Dit akkoord draagt bij tot een klimaatneutrale Europese Unie tegen 2050 en onderschrijft de duurzaamheidsdoelstellingen van de Verenigde Naties.

3. Ecologische voetafdruk

Dit getal geeft weer hoeveel grond- en wateroppervlakte een bepaalde bevolkingsgroep in een bepaald jaar gebruikt om zijn consumptieniveau te kunnen handhaven en zijn afvalproductie te kunnen verwerken.

4. Biovezels

Papier bestaat hoofdzakelijk uit cellulosehoutvezels, maar vandaag wordt in de papierproductie steeds vaker gebruik gemaakt van andere houtvezels, namelijk...

5. Circulair

Het tegenovergestelde van lineair.

6. Lignine

Een restproduct van de papier- en kartonproductie dat wordt ingezet voor andere toepassingen, zoals het opwekken van energie of als (hernieuwbare) grondstof voor de productie van koolstofhoutvezels.

7. Kartonnen tuin

Een uitvinding van papier die je kan ingraven om onvruchtbare grond tot een weelderige moestuin om te toveren.

8. Shinrin-yoku

Een ander woord voor 'bosbaden', een gebruik uit Japan waarbij je lange tijd gedachteloos door het bos wandelt. Er worden heel wat heilzame effecten aan toegeschreven, zoals ontspanning en meer creativiteit.

9. PEFC

Een certificatiesysteem dat garandeert dat het hout voor de papierproductie van een duurzaam beheerd bos komt. FSC is een soortgelijk certificatiesysteem.

10. Fotosynthese

Het proces waarbij bomen CO₂ uit de atmosfeer halen. Dit is waardevol in de strijd tegen klimaatverandering en de opwarming van de aarde.

11. Uitdunningshout

De grondstof waar de papierindustrie hoofdzakelijk mee werkt, naast takken en bijproducten uit houtzagerijen.

Puzzel-tijd :

Papierlinken – Zoek de 3 verbanden via Bookwidget

Doel/eindterm	Materiaal
Zie bijlage eindtermen	<ul style="list-style-type: none"> • Computer • Link Bookwidget
Klasindeling en methode	Duur
<ul style="list-style-type: none"> • Individueel 	/
Wanneer	
Individuele taak thuis of in de klas	
Werkwijze	
<p>2de graad (of groepen die extra ondersteuning nodig hebben). De leerlingen maken deze puzzels individueel op de computer. Dit kan als huistaak gegeven worden, maar kan ook een individuele opdracht zijn in de klas.</p> <p>Stap 1: De leerlingen surfen naar de leerlingenlink (gegeven door de leerkracht). Ze krijgen 3 kernwoorden en moeten de zinnen bij de correcte term slepen.</p> <p>Stap 2: De leerlingen lossen zo ook vraag 2 en 3 op.</p> <p>Stap 3: De leerlingen sturen hun antwoord op naar de leerkracht. Opgelet: Dit kan enkel als de leerkracht een kopie maakt van de oorspronkelijke puzzel op hun eigen bookwidget-account.</p> <p>Leerlingenlink: https://www.bookwidgets.com/play/SYIFCG3M-iQAEsPTfAAAA/TCPRYTK/puzzel-tijd-pa?teacher_id=6567281508220928</p>	
	
<p>Deze link geeft de leerlingen toegang tot de puzzel. Leerkracht heeft geen toegang tot ingezonden oefeningen. Leerkracht kan er dan voor kiezen om de leerlingen een screenshot van de oplossing via e-mail te laten opsturen.</p>	
<p>Lerarenlink: https://www.bookwidgets.com/play/t:dTRtbfg9GU0TxRBSERjNugsbUDrDj_C3c0oZPja4k6JUQ1BSWVRL</p> <p>Deze link geeft de leerkracht toegang om een kopie te maken van de puzzel. Dit kan enkel als de leerkracht een Bookwidget-account heeft. De leerkracht kan de puzzel zelfstandig gebruiken en eventueel aanpassen. Vanuit hun eigen account geeft de leerkracht een leerlingenlink aan de leerlingen</p>	

Puzzel-tijd :

Papierlinken – Zoek de 3 verbanden via Bookwidget

3de graad (of groepen die geen extra ondersteuning kunnen gebruiken).

De leerlingen maken deze puzzels individueel op de computer. Dit kan als huistaak gegeven worden, maar kan ook een individuele opdracht zijn in de klas.

Stap 1: De leerlingen surfen naar de leerlingenlink (gegeven door de leerkracht). Ze gaan op zoek naar 3 verbanden tussen de zinnen op het scherm. De leerlingen slepen de bij elkaar horende zinnen naar elkaar toe om zo 3 groepen te vormen.

Stap 2: De leerlingen zoeken de ontbrekende termen die het verband tussen de zinnen omschrijft. Ze noteren dit bij vraag 2.

Stap 3: De leerlingen lossen zo ook vraag 3, 4, 5 en 6 ook op.

Stap 4: De leerlingen sturen hun antwoord op naar de leerkracht. Opgelet: Dit kan enkel als de leerkracht een kopie maakt van de oorspronkelijke puzzel op hun eigen bookwidget-account.

Leerlingenlink:

https://www.bookwidgets.com/play/a8EEqdZ5-iQAEmYBx_AAAA/PCRG3PX/puzzel-tijd-pa?teacher_id=6567281508220928

Deze link geeft de leerlingen toegang tot de puzzel. Leerkracht heeft geen toegang tot ingezonden oefeningen. Leerkracht kan er dan voor kiezen om de leerlingen een screenshot van de oplossing via e-mail te laten opsturen.

Lerarenlink:

<https://www.bookwidgets.com/play/t:FxR55aF3l3r3kr5lJiBEVuWqb6E9zXF0mXOLIDVEbK5QQ1JHM1BY>

Deze link geeft de leerkracht toegang om een kopie te maken van de puzzel. Dit kan enkel als de leerkracht een Bookwidget-account heeft. De leerkracht kan de puzzel zelfstandig gebruiken en eventueel aanpassen. Vanuit hun eigen account geeft de leerkracht een leerlingenlink aan de leerlingen.

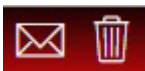
Puzzel-tijd :

Papierlinken – Zoek de 3 verbanden via Bookwidget

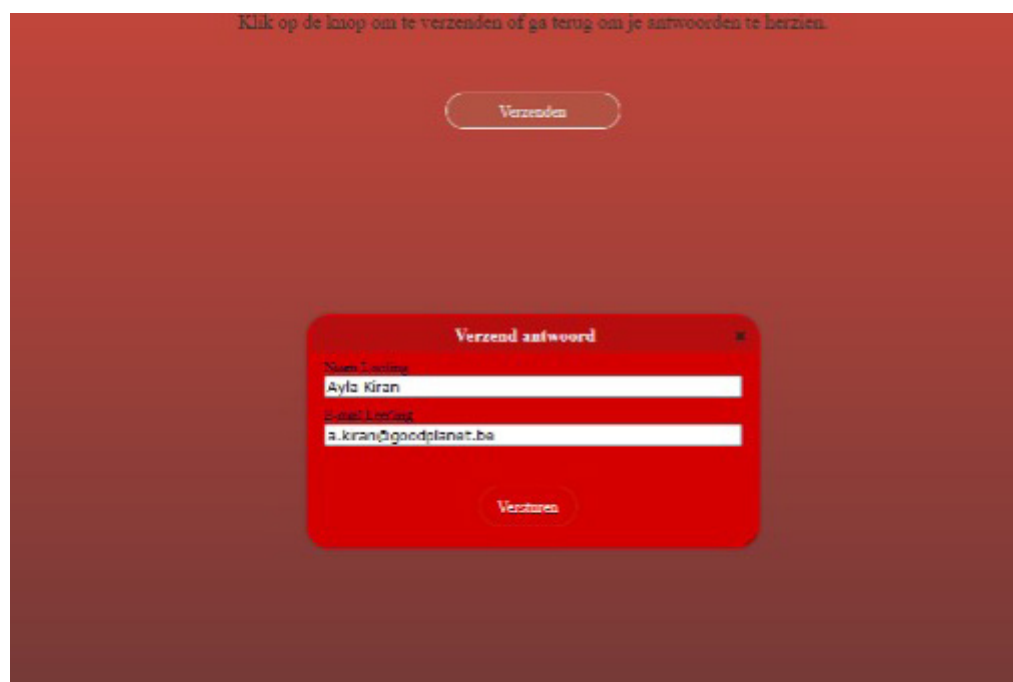
Oplossing opsturen naar leerkracht:

Dit kan enkel als de leerkracht een kopie maakt van de oorspronkelijke puzzel op hun eigen bookwidget-account.

Stap 1: De leerlingen kunnen hun antwoorden doorsturen naar de leerkracht door op de enveloppe te klikken.

Stap 2: Daarna verschijnt onderstaande afbeelding op hun scherm. Leerlingen vullen eigen gegevens in en klikken daarna op versturen.

Puzzel-tijd :

Papierlinken – Zoek de 3 verbanden via Bookwidget - Oplossingen

OPLOSSING PUZZEL 1

- Vooral hippies dragen ze
 - Gemaakt van wol
 - Je voeten zullen er geen koud mee hebben
- Link = Geitenwollen sokken**

- Het is groen
 - Het heeft wortels
 - Het is kaal in de winter
- Link = Een boom**

- Het bestaat enkel uit gerecycleerd papier
 - Het wordt overal gelezen
 - Het is zwart en wit
- Link = Een krant**

OPLOSSING PUZZEL 2

- Eerst sorteren
 - Grondstoffen besparen
 - Van oud naar nieuw papier
- Link = Papierrecyclage**

- Economisch systeem
 - Gesloten kringlopen
 - Zo weinig mogelijk verloren laten gaan
- Link = Circulaire economie**

- Marketingtechniek
 - Zich groener voordoen dan men werkelijk is
 - Toenemende markt van ethisch en maatschappelijk verantwoorde producten
- Link = Greenwashing**

OPLOSSING PUZZEL 3

- Aluminium, plastic en karton
 - In de PMD
 - Met rietje
- Link = Drankkarton**

- Duurzaam beheerd
 - Forest Stewardship Council
 - Een label
- Link = FSC of PEFC**

- Weer meer bos
 - Opnieuw planten
 - Door de mens in plaats van de natuur
- Link = Herbebossing**

- Beacon food forest. (z.d.). *About us*. Geraadpleegd van <https://beaconfoodforest.org/about-us>
- BOS+. (z.d.). *Polen - Bialowieza: het laatste oerbos van Europa*. Geraadpleegd van <https://www.bosplus.be/nl/bos-in-de-wereld/polen-bialowieza-het-laatste-oerbos-van-europa>
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2021, 24 februari). *Forests and Water* [Videobestand]. Geraadpleegd van <https://www.youtube.com/watch?v=1ROIzy9hKuU>
- Greenpeace Southeast Asia. (2020, 27 mei). *Shocking images of critically endangered tiger caught in a trap*. Geraadpleegd van <https://www.greenpeace.org/southeastasia/press/4049/shocking-images-of-critically-endangered-tiger-caught-in-a-trap/>
- Greenpeace Southeast Asia. (2020, 15 juli). *Greenpeace finds Asia Pulp and Paper guilty of peatland clearance and fuelling forest fires in Indonesia*. Geraadpleegd van <https://www.greenpeace.org/southeastasia/press/43721/greenpeace-finds-asia-pulp-and-paper-guilty-of-peatland-clearance-and-fuelling-forest-fires-in-indonesia/>
- Instituut Natuur en Bosonderzoek. (2020). *Natuurrapport 2020*. Geraadpleegd via <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/40016>
- Statistiek Vlaanderen. (z.d.). *Oppervlakte bos*. Geraadpleegd via <https://www.statistiekvlaanderen.be/nl/oppervlakte-bos>
- United Nations. (2020, 15 maart). *Forests – a lifeline for people and planet*. Geraadpleegd van <https://www.un.org/development/desa/en/news/forest/forests-a-lifeline-for-people-and-planet.html>
- Voetbalminded. (2021, 2 juni). *Hoe groot is een voetbalveld*. Geraadpleegd van <https://www.voetbalminded.nl/voetbal-facts/hoe-groot-is-een-voetbalveld/>
- World Wild Life. (z.d.). *Deforestation and forest degradation*. Geraadpleegd van <https://www.worldwildlife.org/threats/deforestation-and-forest-degradation>
- World Wild Life. (z.d.). *Forest Habitat*. Geraadpleegd van <https://www.worldwildlife.org/habitats/forest-habitat>

Bron: papier.be (publicatie 16 februari 2021 WITBOEK Papier Natuurlijk)